Basisingrediënten van de Vrijheidsmaaltijd

L. Hoenselaars

Nationaal Comité 4 en 5 mei

Project Rituelen

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum

Colofon
Publicatiedatum: 2019
Organisaties: Nationaal Comité 4 en 5 mei en ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum
Opmaak: Nationaal Comité 4 en 5 mei
Foto: Vrijheidsmaaltijd aan het IJ, Amsterdam. Michiel Landeweerd

Deze publicatie maakt deel uit van het meerjarig onderzoekprogramma (2016-2020) over de rituelen van herdenken en vieren. Het onderzoek naar rituelen heeft nadrukkelijk tot doel om de praktijk van herdenken en vieren te versterken.
Meer informatie is te vinden op: www.4en5mei.nl/onderzoek/rituelen

Basisingrediënten van de Vrijheidsmaaltijd

L. Hoenselaars

INHOUDSOPGAVE

3 HOOFDSTUK 1 *Inleiding*
1.1 Doel van het onderzoek 4
1.2 Aanpak 4
1.3 Onderzoeksopzet 5

6 HOOFDSTUK 2 *De Vrijheidsmaaltijd als ritueel*
2.1 Rituelen 6
2.2 Context 7
2.3 Werking 7
2.4 Uitvoering 7

8 HOOFDSTUK 3 *In welke context staan de Vrijheidsmaaltijden?*
3.1 Steun 4 en 5 mei 8
3.2 Aansprekendheid Vrijheidsmaaltijden 8
3.3 Verbanden in de data 8
3.4 Tweede Wereldoorlog, bevrijding of vrijheid 9
3.5 Vrijheidsmaaltijd als waardevolle aanvulling 9
3.6 Actuele thema's bespreken 9

11 HOOFDSTUK 4 *Wat is de werking van Vrijheidsmaaltijden?*
4.1 Verbinding 11
4.2 Vrijheid in heden en verleden 12

13 HOOFDSTUK 5 *Hoe zijn Vrijheidsmaaltijden tot nu toe georganiseerd?*
5.1 Openingen, gasten, sprekers 13
5.2 De maaltijd 13
5.3 Programmering 13
5.4 Organisatoren en doelgroepen 14
5.5 Locaties 15
5.6 Ontbijt, lunch of diner 16
5.7 Waterflessen en placemats 17
5.8 Taal en communicatie 18

19 HOOFDSTUK 6 *Conclusie*

1 INLEIDING

Rituelen lijken door herhaling, stilering en formalisering soms tijdloos, maar rituelen zijn wel zeker aan veranderingen onderhevig. Soms ontstaan er met de tijd ook nieuwe rituelen die een aanvulling zijn op of vervanging zijn van de oudere rituelen. Een bijzonder voorbeeld van een nieuw opkomend ritueel in Nederland is de Vrijheidsmaaltijd op 5 mei.

In 2012 is het Amsterdams 4 en 5 mei comité begonnen met het concept 'Vrijheidsmaaltijden', geïnspireerd door de Joodse traditie van de Pesachmaaltijd. Tijdens deze Pesachmaaltijd vraagt de jongste aan tafel: "Waarom zijn we hier eigenlijk?". Het in gesprek gaan met verschillende generaties, het delen van verhalen, het stilstaan bij het heden en het verleden en de betekenis van vrijheid, is wat ten grondslag ligt aan dit Amsterdamse initiatief: de viering van vrijheid, de verjaardag van 5 mei als het ideaal van een verbonden, open en vrije samenleving, en ongewone ontmoetingen, aan de eettafel. Dit kan zowel plaatsvinden op meer bekende, historische locaties, zoals onder de bogen van het Rijksmuseum in Amsterdam (zie foto 1) als bijvoorbeeld in een buurthuis, in een park of op straat.

Een Vrijheidsmaaltijd kan voor uiteenlopende doelgroepen worden georganiseerd, op oneindig veel verschillende manier worden ingevuld en geprogrammeerd, en is zowel te organiseren voor een kleine als voor een grote groep mensen. De Vrijheidsmaaltijd is daarmee een bijzonder concept, omdat iedereen een Vrijheidsmaaltijd kan organiseren en er zelf betekenis aan kan geven.

FOTO 1

Vrijheidsmaaltijd onder de bogen van het Rijksmuseum, 2018

Foto: Mascha Jansen.

De afgelopen jaren zijn de Vrijheidsmaaltijden enorm in populariteit toegenomen: in 2018 werden in Amsterdam meer dan 100 Vrijheidsmaaltijden georganiseerd. Het vertrekpunt van elk van deze maaltijden is de oorlogsgeschiedenis in Amsterdam Aan de ene kant komt dit tot uiting in de door het Amsterdams 4 en 5 mei comité beschikbaar gestelde tafelkleden met de voorpagina van Het Parool van 6 mei 1945 en aan de andere kant in het feit dat er in de opening van de maaltijd altijd wordt benoemd dat het 5 mei is. Het ideaal van verbinding als grootste erfenis van de Tweede Wereldoorlog is een van de belangrijkste inhoudelijke thema's van de Vrijheidsmaaltijden, maar er wordt in Amsterdam ook veel aandacht gegeven aan actuele thema's en lokale geschiedenisverhalen. In Amsterdam wordt ongeveer een kwart van de Vrijheidsmaaltijden georganiseerd door programmamakers van grotere instellingen, zoals musea, theaters en universiteiten. Ook doen jaarlijks een aantal bedrijven mee, zoals hotels en restaurants. Het grootste aandeel van de Vrijheidsmaaltijden in Amsterdam wordt echter georganiseerd door vrijwilligers van buurthuizen, sportclubs, kerken en sociale organisaties.

Vanwege het groeiende aantal Vrijheidsmaaltijden in Amsterdam en de grote veelzijdigheid van het concept, is het van groot belang om te onderzoeken wat nu echt de basiselementen zijn van een Vrijheidsmaaltijd en welke handvatten bij de toenemende populariteit aan organisatoren kunnen worden aangereikt om een Vrijheidsmaaltijd vorm te geven.

Dit onderzoek zoekt een antwoord op de vragen: wat zijn de basiselementen van een Vrijheidsmaaltijd? en wat maakt een Vrijheidsmaaltijd anders dan een gewone, dagelijkse maaltijd? Dit wordt onderzocht aan de hand van de vragen wat een ritueel is, in welke context de Vrijheidsmaaltijden staan, hoe de maaltijden tot nu toe zijn georganiseerd en welke werking Vrijheidsmaaltijden hebben op deelnemers. Deze analyse verduidelijkt hoe uiteenlopende scenario's tot verschillende Vrijheidsmaaltijden kunnen leiden en hoe keuzes in het organisatieproces bepaalde implicaties kunnen hebben.

Op basis van theorieën over ritueel, interviews met organisatoren, enquêtes die door organisatoren en bezoekers van een pilot-Vrijheidsmaaltijd zijn ingevuld en een andere, korte vragenlijst voor bezoekers van Vrijheidsmaaltijden krijgen we een beeld van welke elementen de kern van een Vrijheidsmaaltijd vormen, ongeacht de vele verschillende verschijningsvormen van het concept. Kortom: wat maakt, volgens organisatoren die geïnterviewd zijn en bezoekers die de enquêtes hebben ingevuld, een Vrijheidsmaaltijd meer dan een gewone, dagelijkse maaltijd?

1.1 DOEL VAN HET ONDERZOEK

De uitkomsten van dit onderzoek fungeren als inhoudelijke basis voor een handreiking die het Nationaal Comité gaat ontwikkelen. Uit dit onderzoek komt naar voren wat de basis-ingrediënten van een Vrijheidsmaaltijd zijn en wat de onderlinge samenhang van de verschillende elementen van het ritueel is. Op basis van deze bevindingen worden aanbevelingen gedaan hoe de basiselementen van het concept, ondanks de potentiële schaalvergroting, bewaard kunnen blijven.

1.2 AANPAK

In dit onderzoek worden de Vrijheidsmaaltijden vanuit drie verschillende perspectieven benaderd om te kunnen achterhalen wat de wisselwerking is tussen de verschillende elementen van het ritueel: context, uitvoering en werking. Deze drie perspectieven zijn afkomstig uit het Ritueel-model van Jorien Holsappel, dat in het eerste hoofdstuk (theoretisch kader) nader wordt toegelicht. Deze drie perspectieven van ritueel vormen zowel de onderliggende structuur van de deelvragen als van de vragen die tijdens de interviews zijn gesteld. De hoofdstukken over de deelvragen worden deels geschreven op basis van de ervaringen, visies, en opmerkingen van de organisatoren die geïnterviewd zijn en deels op bestaande onderzoeksdata en literatuur. De geïnterviewde organisatoren worden anoniem in de tekst weergegeven; de instelling van waaruit zij de Vrijheidsmaaltijden hebben georganiseerd wordt wel genoemd.

Interviews met organisatoren

Tijdens de interviews werd de respondenten gevraagd naar hoe de organisatie van de Vrijheidsmaaltijd gelopen is en wat het programma was (uitvoering), hoe de maaltijd ervaren is en welke thema's tijdens de

gesprekken aan bod kwamen (werking) en hoe dit nieuwe concept in de visie van de respondent aansluit op de rest van het aanbod op 5 mei (context). In de interviews is ruimte genomen om door te vragen en daarin soms af te wijken van de vragenlijst. Alle twaalf respondenten hebben in hun verhaal antwoorden gegeven op de bovenstaande kernvragen die corresponderen met de drie perspectieven van waaruit het ritueel Vrijheidsmaaltijd benaderd wordt. De interviews duurden gemiddeld 30 tot 45 minuten. Na elk interview zijn de antwoorden op verhalende wijze door de onderzoeker opgeschreven in het interviewschema.[1] De twaalf organisatoren hebben sterk uiteenlopende Vrijheidsmaaltijden georganiseerd, en deze steekproef dient daarom niet beschouwd te worden als een eenduidige representatie van de totale hoeveelheid Vrijheidsmaaltijden die er tot nu toe georganiseerd zijn.

Data en analyseaanpak

Voor de plaatsing van het ritueel Vrijheidsmaaltijd in de bredere context van 5 mei worden het *Nationaal Vrijheidsonderzoek*, het Doelgroepenonderzoek, het Rituelen-onderzoek en artikelen van experts op dit gebied gebruikt. In deze onderzoeken komt naar voren op welke manieren Nederlanders naar 4 en 5 mei kijken en welke waarde ze aan deze twee dagen toekennen.

1.3 ONDERZOEKSOPZET

Hoofdvraag

Wat zijn de basiselementen van een Vrijheidsmaaltijd die het concept in de toekomst betekenisvol kunnen laten zijn en blijven?

Hoofdstukken

2. De Vrijheidsmaaltijden als ritueel (theoretisch kader)
3. In welke context staan de Vrijheidsmaaltijden?
4. Wat is de werking van Vrijheidsmaaltijden?
5. Hoe zijn Vrijheidsmaaltijden tot nu toe georganiseerd?
6. Conclusie

[1] Bronnen van de interviews op aanvraag Nationaal Comité 4 en 5 mei.

2 DE VRIJHEIDSMAALTIJD ALS RITUEEL

2.1 RITUELEN

Een ritueel is: "een vorm van symbolisch handelen, waarmee betekenissen toegekend of bevestigd kunnen worden"[2]. Ronald Grimes, de grondlegger van de ritual studies, geeft aan dat een definitie vinden van 'ritueel' net zo lastig is als het formuleren van een definitie van 'liefde' of 'religie'. Toch weet men - en dan met name wanneer men deelneemt aan of getuige is van een rituele handeling - wanneer iets wel of niet een ritueel is.

Rondom rituelen ontstaan echter ook nieuwe vormen van het ritueel en deze veranderen met de tijd. Dit proces van het ontstaan van nieuwe rituelen noemt Grimes ritualisering. Deze nieuwe handelingen worden nog niet algemeen als ritueel beschouwd, maar kunnen wel zo Rondom rituelen ontstaan echter ook nieuwe vormen van het ritueel en deze veranderen met de tijd. Dit proces van het ontstaan van nieuwe rituelen noemt Grimes ritualisering. Deze nieuwe handelingen worden nog niet algemeen als ritueel beschouwd, maar kunnen wel zo geïnterpreteerd worden. De opkomende bekendheid en populariteit van het relatief nieuwe concept van de Vrijheidsmaaltijden op 5 mei kan gezien worden als een hedendaags voorbeeld van ritualisering: een opkomend nieuw ritueel om de vrijheid te vieren op 5 mei.

Dr. Jorien Holsappel, onderzoeker bij Stichting Impact, heeft een model ontwikkeld dat dient om een ritueel vanuit verschillende perspectieven te kunnen benaderen en analyseren. De drie perspectieven in het model van Holsappel luiden als volgt:

Uitvoering: alles wat samenhangt met de fysieke uitvoering.
Context: het geheel aan waarden, identiteiten, herinneringen, verhalen etc. waarbinnen het ritueel wordt vormgegeven.
Werking: dat wat het ritueel 'doet' met de deelnemers (als groep of individu).

FIGUUR 1
Ritueel model Jorien Holsappel

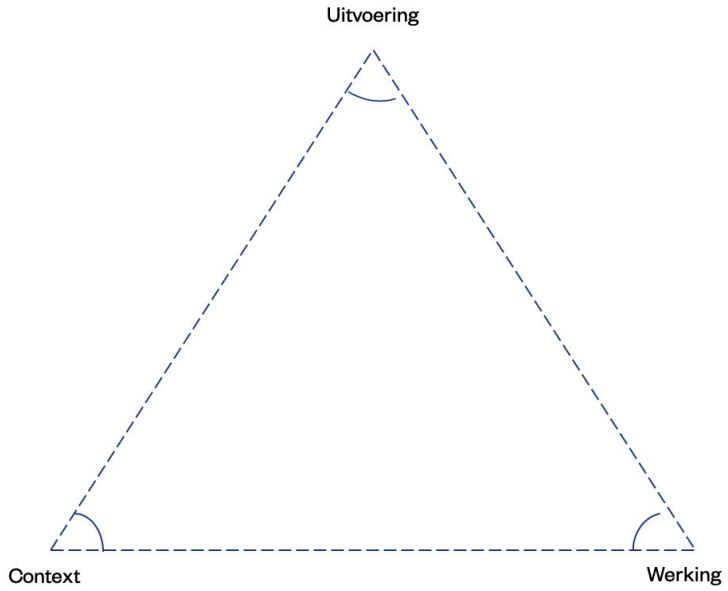

[2] Jorien Holsappel, Bob Erinkveld, Renske Krimp, Annelieke Drogendijk, *Nederland herdenkt. Overzicht en trends 2017* (februari 2018)

Deze drie perspectieven uit het model van Holsappel worden in dit onderzoek gebruikt om naar het ritueel van de Vrijheidsmaaltijd te kijken om een beeld te krijgen van de interactie tussen de verschillende elementen van een Vrijheidsmaaltijd. Hieronder volgt een korte toelichting op elk perspectief, toegepast op de vragen in dit onderzoek met betrekking tot de Vrijheidsmaaltijden.

2.2 CONTEXT

Bij het beschrijven van een ritueel vanuit het perspectief 'context', wordt het geheel aan randvoorwaarden beschreven dat van invloed is op het ritueel. Dit is bijvoorbeeld de politiek-maatschappelijke, culturele, religieuze en sociaal-demografische situatie waarin het ritueel uitgevoerd wordt. Bewustzijn van de context van de landelijke tradities op 4 en 5 mei is belangrijk, omdat de beleving van 5 mei verandert. Daarom wordt er onderzoek gedaan naar hoe herdenken en vieren in de toekomst betekenisvol kunnen blijven. Vrijwel alle Vrijheidsmaaltijden hebben het doel om verschillende mensen en groepen met elkaar te verbinden. Daarom is ook de lokale context erg belangrijk: elke specifieke context vraagt namelijk om een passende aanpak en organisatie om verbinding tussen verschillende groepen mensen te realiseren. In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de context van de landelijke tradities op 4 en 5 mei en de invloed van lokale context. Dit hoofdstuk is geschreven op basis van het *Nationaal Vrijheidsonderzoek*, het Doelgroepenonderzoek en de geïnterviewde organisatoren van Vrijheidsmaaltijden.

2.3 WERKING

Een ritueel kan op verschillende niveaus werking of effect hebben op mensen, namelijk op sociaal, emotioneel, fysiek en cognitief niveau. Verschillende mogelijke effecten van een ritueel zijn bijvoorbeeld verbinding, identiteit, verwerking, positieve gezondheidseffecten en het levend houden van de herinnering. Een ritueel kan echter ook negatieve effecten hebben als de verschillende elementen niet in balans zijn, zoals vervreemding, uitsluiting, of de vervorming van een herinnering. In hoofdstuk drie wordt gekeken naar de werking van Vrijheidsmaaltijden op de deelnemers. Wat willen de organisatoren graag overbrengen tijdens deze bijeenkomst? Vond er tijdens hun maaltijden volgens hun observaties daadwerkelijk verbondenheid plaats? Hoe hebben bezoekers Vrijheidsmaaltijden ervaren? De organisatoren zijn gevraagd naar wat in hun visie de kern is van een Vrijheidsmaaltijd, wat zij inhoudelijk hebben geprobeerd teweeg te brengen, en bezoekers zijn via een korte vragenlijst gevraagd naar hoe zij een Vrijheidsmaaltijd ervaren hebben.

2.4 UITVOERING

Bij het perspectief 'uitvoering' staan de elementen van ritueel centraal die Grimes benoemt: (fysieke) actie, handeling; actor(en); plaats(en); tijd(en); objecten; taal en groepen.[3] Bij een beschrijving van deze elementen van een ritueel wordt ook de onderlinge samenhang daartussen zichtbaar. In hoofdstuk vier wordt per thema op basis van de ervaringen van de respondenten beschreven hoe Vrijheidsmaaltijden worden georganiseerd. Welke middelen hebben zij ingezet om hun beoogde werking teweeg te brengen binnen de eigen context van hun buurt? Welke organisatie en programmering bleek succesvol en waar moet volgens de respondenten bij het organiseren van een Vrijheidsmaaltijd op gelet worden? Op deze manier kan dit onderzoek inzicht bieden in de organisatorische *do's* en *don'ts* van de Vrijheidsmaaltijden.

[3] Jorien Holsappel, *Vormen die geschiedenis tastbaar maken. Hoe kunnen herdenkingsrituelen betekenisvol blijven?* (2018).

3 IN WELKE CONTEXT STAAN DE VRIJHEIDSMAALTIJDEN?

3.1 STEUN 4 EN 5 MEI

Uit wetenschappelijke literatuur over nationale vieringen, blijkt dat mensen zich eerder aangesproken voelen door een dag zoals 4 mei, die in teken staat van stilstaan bij verlies, dan door een dag zoals 5 mei, die in teken staat van het vieren van vrijheid en de Bevrijding. Dit kan komen omdat negatieve gebeurtenissen meer impact hebben dan positieve en feestelijke gebeurtenissen: *het positive-negative asymmetry effect*.[4] Deze wetenschappelijke theorie sluit aan bij de bevinding dat in Nederland de steun voor en de betrokkenheid bij 4 mei groter is dan bij 5 mei. De steun voor Bevrijdingsdag is in Nederland over het algemeen daarentegen óók groot.[5] Uit het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2018 blijkt dat acht op de tien Nederlanders aangeeft dat 5 mei een dag is waarop je erbij stilstaat dat vrijheid niet vanzelfsprekend is[6]. Ook staan Nederlanders op 5 mei stil bij thema's als verdraagzaamheid, solidariteit, grondrechten, mensenrechten en democratie.[7] Op 5 mei staan dus thema's centraal die breder zijn dan alleen de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding van Nederland.

3.2 AANSPREKENDHEID VRIJHEIDSMAALTIJDEN

De Nationale Vrijheidsonderzoeken van 2015, 2016 en 2018 geven inzicht in hoe aansprekend respondenten de verschillende onderdelen van 5 mei vinden. Allereerst is het opvallend dat de meest aansprekende onderdelen van 5 mei in elk van de onderzochte jaren dezelfde zijn, namelijk de Bevrijdingsfestivals, het ontsteken van het Bevrijdingsvuur en activiteiten in de eigen woonplaats, zoals een braderie of vrijmarkt. De Vrijheidsmaaltijd of het vrijheidsontbijt hoort in elk van deze drie onderzoeken bij de drie minst aansprekende elementen van 5 mei, naast onder andere de activiteiten van de Ambassadeurs van de Vrijheid en de 5 mei-lezing. Gezien het ontstaan van dit concept in 2012 in Amsterdam en de nog relatieve onbekendheid ervan, is deze score echter niet verbazingwekkend. Het feit dat lokale activiteiten, zoals een braderie of vrijmarkt, zo hoog scoren wat betreft aantrekkelijkheid, kan ook juist een positieve indicatie zijn voor de potentie van Vrijheidsmaaltijden: dit zijn bij uitstek lokale activiteiten waarin vaak binnen de buurt of wijk verbinding tussen mensen wordt aangemoedigd.

3.3 VERBANDEN IN DE DATA

In 2018 zijn extra statistische analyses op de data van het Nationaal Vrijheidsonderzoek uitgevoerd. Daarbij is gekeken naar de verbanden tussen de mate waarin mensen Vrijheidsmaaltijden aansprekend vinden en de mate waarin zij 4 en 5 mei van belang vinden. Uit deze analyse bleek dat mensen die het er meer mee eens zijn dat 5 mei niet langer van meerwaarde is, die minder participeren op 4 mei en minder belang hechten aan 4 mei, de Vrijheidsmaaltijden aansprekender vinden dan mensen die positiever zijn over 5 mei, en meer betrokken zijn bij 4 mei.[8]

Deze resultaten roepen vragen op voor vervolgonderzoek, namelijk: betekent dit verband dat mensen die Vrijheidsmaaltijden bezoeken, ontevreden zijn over de rest van het aanbod op 4 en 5 mei? Kunnen de Vrijheidsmaaltijden een alternatief voor deze mensen bieden? Is dit misschien bij uitstek de doelgroep voor Vrijheidsmaaltijden? Als de mensen, die Vrijheidsmaaltijden aantrekkelijk vinden, 4 en 5 mei minder

[4] De Regt, *Vieren in Nederland. Rituelen op 5 mei* (2018), 6.
[5] De Regt, *Vieren in Nederland. Rituelen op 5 mei* (2018), 4.
[6] Bart Koenen, Tim de Beer, *Nationaal Vrijheidsonderzoek 2018* (2018), 32.
[7] Idem.
[8] Bron op aanvraag Nationaal Comité 4 en 5 mei.

belangrijk vinden, hoe vullen zij de betekenis van de Vrijheidsmaaltijd dan in? Hoe plaatsen deze mensen de Vrijheidsmaaltijd op 5 mei binnen de langer bestaande tradities van herdenken en vieren?

De sociologen Sabrina de Regt en Esmee Bosma hebben in 2018 onderzoek gedaan naar het bereik en het effect van verschillende inhoudelijke activiteiten op 5 mei. In dit onderzoek komen activiteiten op verschillende Bevrijdingsfestivals aan bod, zoals een Vrijheidslunch in Den Bosch, een debat in Groningen, een 'mensenbieb' in Haarlem en een Feit & Fictie-spel in Vlissingen. Uit het onderzoek naar deze verschillende activiteiten en hun bereik en effect, concluderen de onderzoekers dat - hoewel de hierboven genoemde activiteiten op andere manieren invulling geven aan thema's rondom democratie, mensenrechten, actief burgerschap en vrijheid - deze activiteiten toch een aantal elementen gemeen hebben. Namelijk ten eerste het in gesprek gaan met elkaar, ten tweede het geconfronteerd worden met de eigen vooroordelen en ten derde het openstaan voor het leren van iets nieuws.[9] In de volgende hoofdstukken van dit onderzoek komt naar voren dat deze drie elementen ook aan de basis staan van het concept Vrijheidsmaaltijd.

3.4 Tweede Wereldoorlog, bevrijding of vrijheid

Uit het Doelgroepenonderzoek dat Motivaction en de Universiteit Utrecht in opdracht van het Nationaal Comité hebben uitgevoerd, blijkt dat een overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking 4 en 5 mei (erg) belangrijk vindt. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat de meeste Nederlanders op 5 mei de vrijheid in het algemeen vieren. Een minderheid van de respondenten in dit onderzoek viert op 5 mei alleen de bevrijding van Nederland. Tegelijkertijd heeft een groot deel van de respondenten uit het Doelgroepenonderzoek een grote interesse in de Tweede Wereldoorlog. Bijvoorbeeld meer dan een kwart van de ondervraagden gaf aan in de afgelopen twee jaar een monument, museum, tentoonstelling of begraafplaats gerelateerd aan de Tweede Wereldoorlog te hebben bezocht.[10]

Het is daarom opvallend, dat tijdens de Vrijheidsmaaltijden van bijna alle organisatoren die voor dit huidige onderzoek geïnterviewd zijn, de Tweede Wereldoorlog eigenlijk nauwelijks een rol speelde. Dat wil zeggen dat er in de programmering, de doelstellingen en sturing van de gesprekken geen specifieke aandacht werd geschonken aan de Tweede Wereldoorlog. Hiermee wordt niet bedoeld dat de Tweede Wereldoorlog geen rol speelt in de waarde die de organisatoren hechten aan 4 en 5 mei. Slechts bij twee (van de twaalf) Vrijheidsmaaltijden die in dit onderzoek aan bod kwamen, had de Tweede Wereldoorlog een specifieke en concrete rol in de programmering en de inhoud van de gesprekken. In hoofdstuk vier komt dit thema nader aan bod, en wordt ook gekeken welke praktische keuzes van invloed zijn op een dergelijke inhoudelijke focus.

3.5 Vrijheidsmaaltijd als waardevolle aanvulling

De organisatoren die voor dit onderzoek bevraagd zijn, vinden 5 mei van grote waarde en beschrijven elk in hun eigen woorden op welke manier zij 5 mei betekenis proberen te geven en in hoeverre zij de Vrijheidsmaaltijd een aanvulling vinden op de rest van het aanbod op 5 mei. Daarin komt meer dan eens naar voren dat volgens hen onder veel mensen de behoefte bestaat aan een meer inhoudelijk programma dan wat bijvoorbeeld de Bevrijdingsfestivals bieden. Bijna alle geïnterviewde organisatoren voor dit onderzoek beschrijven de Bevrijdingsfestivals op 5 mei met woorden als "feesten", "drinken" en "gezelligheid". De geïnterviewde organisatoren spreken echter geen negatief waardeoordeel uit over Bevrijdingsfestivals op zich, maar geven aan dat zij de impressie hebben dat er bij velen behoefte aan inhoudelijke verdieping lijkt te zijn.

3.6 Actuele thema's bespreken

Vrijheidsmaaltijden bieden de gelegenheid aan mensen die elkaar nog niet kennen om naast elkaar te zitten, samen te eten en elkaar te leren kennen. Vrijheidsmaaltijden kunnen op die manier een belangrijke rol spelen in het versterken van zowel historisch als maatschappelijk bewustzijn. Een van de geïnterviewde

---

[9] Esmee Bosma en dr. Sabrina de Regt, *Bereik & Effect. Inhoudelijke Activiteiten Bevrijdingsdag*. Evaluatie BZK-subsidie Nationaal Comité 4 en 5 mei (juli 2018), 12-13.
[10] Sabrina de Regt, 'Belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog: wie en waarom?', *Onderzoek uitgelicht* 7:3 (2018).

organisatoren van Vrijheidsmaaltijden vindt dat we op 5 mei stil moeten staan bij de geschiedenis, omdat die zich lijkt te herhalen. Daarom vindt ze het juist belangrijk om hedendaagse conflicten zoals de oorlog in Syrië actief te betrekken bij de programma's op 5 mei. Volgens de organisator lijkt het er soms op dat we onze menselijkheid kwijtraken en dat we niet meer naar de ander luisteren.

Een andere organisator vindt het een positief element van de Vrijheidsmaaltijden dat de angst voor het onbekende, of 'de ander' afneemt, omdat je tegenover iemand aan tafel zit die je niet kent en toch met elkaar gaat praten. De organisator vindt het belangrijk dat op 5 mei de zwaardere thema's, zowel historisch als actueel, niet geschuwd worden. Thema's rondom vooroordelen, discriminatie, racisme en het slavernijverleden spelen volgens haar ook onder jongeren. Ze zou graag zien dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei deze thema's de komende jaren ook durft te benoemen en bij de viering van de vrijheid ook stilstaat bij actuele problematiek, zoals de oorlog in Syrië.

4 WAT IS DE WERKING VAN VRIJHEIDSMAALTIJDEN?

In dit hoofdstuk wordt de werking van Vrijheidsmaaltijden kort belicht aan de hand van de doelstellingen, ervaringen en observaties van de organisatoren. Daarnaast is er een korte vragenlijst door organisatoren naar enkele bezoekers rondgestuurd en zijn er enquêtes door bezoekers van de pilot in Makkum ingevuld. Een diepgaande analyse van de verschillende soorten effecten van Vrijheidsmaaltijden dient aan de hand van een uitgebreider onderzoek, bij voorkeur breed verspreide vragenlijsten, te gebeuren. Hieronder komen de belangrijkste thema's aan bod die, op basis van de bronnen in dit onderzoek, kenmerkend lijken te zijn voor de Vrijheidsmaaltijden die de organisatoren hebben georganiseerd.

4.1 VERBINDING

Vrijheidsmaaltijden kunnen een sociale werking hebben: het versterken van onderlinge banden tussen groepen in de samenleving, juist daar waar die banden nog niet zo sterk zijn. Door gezamenlijk te eten en te praten ontstaat er verbinding en dit is, in verschillende lokale contexten, een belangrijke doelstelling van een Vrijheidsmaaltijd. Volgens een van de organisatoren is een Vrijheidsmaaltijd een mooie manier om met je buren in gesprek te komen en om mensen op een informele manier beter te leren kennen. Volgens deze organisator kunnen de Vrijheidsmaaltijden op deze manier zelfs culturele en maatschappelijke instituties doorbreken, omdat je tijdens de maaltijd dichter bij mensen kan komen die een andere culturele of religieuze achtergrond hebben. Iedereen moet zich, in haar visie, tijdens een Vrijheidsmaaltijd durven uitdrukken in een situatie van wederzijds respect.

Een andere organisator wil met de Vrijheidsmaaltijd de programmering naar de mensen toe brengen, om op lokaal niveau mensen met elkaar te verbinden. Zij heeft namelijk het idee dat een grote groep zich niet aangesproken lijkt te voelen door de Bevrijdingsfestivals. Deze organisator zegt dat de mensen in de wijk waar zij actief is niet naar de festivals gaan, soms vanwege de praktische reden dat het gewoon te ver weg is. Hoewel er veel Vrijheidsmaaltijden in cultureel diverse gebieden worden georganiseerd met het doel wederzijdse integratie te stimuleren, zijn er ook Vrijheidsmaaltijden die deze specifieke insteek niet hebben en meer een inhoudelijke focus hebben op geschiedenis en de Tweede Wereldoorlog.

Er worden ook Vrijheidsmaaltijden georganiseerd voor een meer homogene doelgroep, waar mensen elkaar in sommige gevallen al kennen. In die gevallen wordt er ook een bijzondere ontmoeting gecreëerd, maar niet op de basis van het onbekend zijn met de ander. In de interviews met de organisatoren kwam naar voren dat bij een minder diverse doelgroep, de Tweede Wereldoorlog een grotere rol leek te hebben in de inhoudelijke thematiek van de Vrijheidsmaaltijd. Een voorbeeld hiervan is de Vrijheidsmaaltijd in Makkum, waar de deelnemers veelal boven de vijftig waren en elkaar reeds kenden. Tijdens deze maaltijden werden middelen ingezet om, ondanks de onderlinge bekendheid, een bijzondere ontmoeting te creëren (zoals in hoofdstuk 4 nader zal worden toegelicht). Tijdens deze maaltijd werden bezoekers gerouleerd en werden aan tafel gesprekskaartjes gebruikt om de gesprekken op gang te brengen. Hier uiten de bezoekers zich in de enquête ook zeer positief over. Dit laat zien dat juist wanneer een vrij homogene groep deelneemt waar mensen elkaar onderling al kennen, er relatief veel middelen ingezet moeten worden om er toch een bijzondere, ongewone ontmoeting van te maken. Meerdere respondenten van de enquêtes over de pilot-maaltijd in Makkum gaven zelfs aan dat ze graag nog vaker van plaats waren veranderd, en dus nog meer ontmoetingen hadden willen hebben. Opvallend is ook dat bijna alle bezoekers in de enquête aangeven er de volgende keer graag meer jeugd bij te willen betrekken. Dit laat zien dat de bezoekers van deze Vrijheidsmaaltijd een behoefte hebben om verbinding te maken met jongeren, en dus intergenerationele ontmoetingen willen aangaan.

Volgens de organisator van een pilot-Vrijheidsmaaltijd van de Gemeente Middelburg, is de kern van een Vrijheidsmaaltijd dat men moet blijven beseffen dat wij in vrijheid leven maar dat het ook anders kan

zijn, en dat het ook ooit anders was. Dat we moeten blijven zorgen voor die vrijheid en moeten voorkomen dat we weer in onvrijheid terechtkomen. Ook de organisator van de pilot-Vrijheidsmaaltijd in Makkum is van mening dat in de bewustwording van de waarde van vrijheid, aandacht moet worden gegeven aan wat onvrijheid is. Hij meent tevens, dat we in onze beleving van onvrijheid met name de Tweede Wereldoorlog als referentiepunt hebben en dat daarom de viering van vrijheid altijd een beetje over de oorlog zal gaan. Vanwege de hoeveelheid Vrijheidsmaaltijden die er daarnaast ook worden georganiseerd rondom meer actuele en maatschappelijke thema's, is dit een interessante vraag die organisatoren van Vrijheidsmaaltijden zichzelf zouden moeten stellen: welke rol krijgt de Tweede Wereldoorlog in de Vrijheidsmaaltijd en in hoeverre sluit deze aan bij de doelgroep?

4.2 VRIJHEID IN HEDEN EN VERLEDEN

Meerdere organisatoren uiten de gedachte dat de Vrijheidsmaaltijd een gelegenheid is om niet alleen stil te staan bij de bevrijding van Nederland, maar ook bij de situaties van onvrijheid die op dit moment in de wereld spelen. Het luisteren naar de ander, het uitwisselen van ervaringen en ideeën, en het samenzijn rondom de eettafel is wat voor veel organisatoren centraal staat binnen de doelstellingen van een Vrijheidsmaaltijd. Een belangrijk thema dat bij veel organisatoren aan bod kwam, is de verbinding tussen mensen met verschillende culturen en herkomsten. Daarbij krijgen hedendaagse conflicten, zoals de oorlog in Syrië, speciale aandacht. Door stil te staan bij de betekenis van vrijheid, door de jaren heen en in verschillende gebieden op de wereld, willen de organisatoren het bewustzijn versterken dat vrijheid niet vanzelfsprekend is, dat vrijheid actief onderhouden moet worden en dat je vrijheid moet doorgeven.

Volgens de organisator vanuit het Indisch Herinneringscentrum is de kern van een Vrijheidsmaaltijd dat gevierd moet worden dat vrijheid niet vanzelfsprekend is, en dat wat er vroeger is gebeurd, ook in verbinding staat met het heden. Daarom hoeft een Vrijheidsmaaltijd volgens deze organisator niet per se een historische insteek te hebben, maar juist een actuele. De Vrijheidsmaaltijd die zij in het Amsterdam Museum organiseerde heette Ritme van vrijheid, vierde de 50ste verjaardag van Paradiso en ging met name over de Molukse en Indische muzikanten in de jaren tachtig en het oorlogsverleden van hun ouders. Ze vertelt dat na het programma met muziek en sprekers, tijdens de maaltijd mensen van verschillende generaties met elkaar in gesprek gingen om ervaringen en verhalen uit te wisselen.

Een historische insteek, met bijvoorbeeld een focus op de Tweede Wereldoorlog, hoeft een koppeling met het heden en actuele problematiek niet uit te sluiten. Ook bij Vrijheidsmaaltijden in meer homogene scenario's die inhoudelijk meer gaan over de Tweede Wereldoorlog, wordt een koppeling gemaakt tussen het heden en het verleden. Omdat men spreekt over de betekenis van vrijheid in het heden, terugblikkend op een periode van onvrijheid in Nederland, wordt die geschiedenis betekenisvol gehouden en staat men meer stil bij de waarde van vrijheid in het heden.

5 HOE ZIJN VRIJHEIDSMAALTIJDEN TOT NU TOE GEORGANISEERD?

Het bijzondere aan het concept van de Vrijheidsmaaltijden is dat de invulling van de elementen van het ritueel per Vrijheidsmaaltijd sterk van elkaar kan verschillen, terwijl deze toch allemaal de naam Vrijheidsmaaltijd lijken te dragen. Maar wat zijn nou echt de basis-ingrediënten van een Vrijheidsmaaltijd? In dit hoofdstuk komen de verschillende elementen van ritueel aan bod, aan de hand van thema's die tijdens de interviews met organisatoren naar voren kwamen.

5.1 OPENING, GASTEN, SPREKERS

De openingsspeech, of de toespraak bij aanvang of tijdens een Vrijheidsmaaltijd, is van invloed op de inhoud en de lading van de gesprekken die tijdens de maaltijd volgen. De keuze voor sprekers moet daarom goed zijn afgestemd op de thema's die de organisator voor ogen heeft bij de gesprekken tijdens de maaltijd. Bij de pilot-maaltijd in Makkum was de dochter van een verzetsstrijder uit de Tweede Wereldoorlog aanwezig. Dit heeft volgens de organisator bijgedragen aan het feit dat de gesprekken tijdens de Vrijheidsmaaltijd over de Tweede Wereldoorlog gingen, zoals tevens naar voren kwam uit de pilot-enquêtes. Het is daarnaast zo dat zowel de organisator als enkele bezoekers actief zijn in het vormgeven en organiseren van de herdenking in Makkum op 4 mei.

Een andere organisator vertelde dat tijdens de Vrijheidsmaaltijd die zij organiseerde, de spreker de openingsspeech te zwaar instak en dat daarom de speech op een meer beladen toon eindigde dan vanuit de organisatie gepland was. Deze zware toon was volgens de organisator erg jammer, omdat mensen graag de vrijheid wilden víeren. Dit voorbeeld onderschrijft de grote invloed die een opening van een Vrijheidsmaaltijd kan hebben en tevens het belang om de openingsspeech of toespraak inhoudelijk te laten aansluiten bij de thema's en de lading die de organisatoren voor ogen hebben.

5.2 DE MAALTIJD

Organisatoren kunnen er ook voor kiezen om deelnemers te betrekken in het bereidingsproces van de maaltijd. Met een dergelijke aanpak vindt de verbinding tussen mensen reeds plaats in de voorbereiding van de maaltijd en daarbij komt, afhankelijk van de lokale context, de diversiteit van het publiek heel concreet naar voren in de diversiteit van de gerechten. Het gezamenlijk bereiden van een maaltijd is een keuze waardoor het deelnemen aan een Vrijheidsmaaltijd nog actiever wordt. In Leeuwarden is een Vrijheidsmaaltijd georganiseerd, waarbij enkele deelnemers aan de bereiding van de maaltijd konden bijdragen. Tijdens deze Vrijheidsmaaltijd was een belangrijk doel om mensen die al langer in Nederland wonen en nieuwkomers met elkaar in aanraking te brengen. Mensen van verschillende nationaliteiten en culturele achtergronden hebben gezamenlijk het eten voor de maaltijd in Leeuwarden bereid. Ook een organisator in Amsterdam heeft bij een van de Vrijheidsmaaltijden die zij de afgelopen jaren heeft georganiseerd, geregeld dat deelnemers uit de buurt gezamenlijk de avondmaaltijd gingen voorbereiden.

De behoefte om te eten hebben we allemaal gemeen en juist deze basale en laagdrempelige handeling, zorgt voor onderlinge gelijkheid bij de deelnemers. Ook als men elkaar nog niet kent en men nog niet helemaal weet wat men van de maaltijd kan verwachten, is de maaltijd een concreet en gezamenlijk aanknopingspunt. Rondom deze kern is de Vrijheidsmaaltijd flexibel in te vullen. Volgens een particuliere organisator is een Vrijheidsmaaltijd een concept dat op oneindig veel manieren kan worden ingevuld, rondom het vaste punt van de maaltijd.

5.3 PROGRAMMERING

Programmering, in de vorm van muziek, lezingen, spoken word-voordrachten en toespraken, kan dienen als gespreksstarter, als inhoudelijke aanvulling op de gesprekken of als iets waar mensen op non-verbale wijze gezamenlijk van kunnen genieten. Dergelijke programmering maakt de maaltijd wat

speelser en verbindt enkele feestelijke elementen van de festivals (muziek, optredens) met het concept Vrijheidsmaaltijd. Een organisator uit Amsterdam geeft aan dat hierbij echter wel gelet moet worden op de afstemming van bijvoorbeeld de muziek en de maaltijd, zodat de muziek tijdens de maaltijd niet te druk is en de gesprekken niet overstemt. Programmering kan dus aan de ene kant gesprekken stimuleren, maar ook de mogelijkheid tot een goed gesprek bemoeilijken.

Door programmering en bijvoorbeeld de inbedding van een maaltijd in een festival, kunnen verschillende doelgroepen met elkaar verbonden worden. Het inbedden in een festival (zoals een Bevrijdingsfestival), zou er namelijk voor kunnen zorgen dat ook jongeren en festivalgangers zich er eerder toe aangetrokken voelen. Een Vrijheidsmaaltijd kan zo een aanvulling zijn op de andere inhoudelijke projecten die op Bevrijdingsfestivals worden georganiseerd. Het is namelijk niet gezegd dat de doelgroep die Bevrijdingsfestivals bezoekt, niet óók open staat voor, of zelfs behoefte heeft aan inhoudelijke verdieping.

Twee organisatoren die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn, hebben de Vrijheidsmaaltijd als onderdeel van een festival georganiseerd. Volgens de organisator vanuit de Vrije Universiteit Amsterdam, is de Vrijheidsmaaltijd een vorm waar mensen actief aan kunnen deelnemen, omdat ze zich moeten inzetten om een gesprek op gang te brengen en te luisteren naar de ander. Daarin verschilt dit concept volgens de organisator van andere activiteiten op 5 mei, waar je als bezoeker meer passief aanwezig bent. Hij ziet een voordeel van het organiseren van een Vrijheidsmaaltijd als onderdeel van een festival, namelijk dat je veel meer mensen kan bereiken, op laagdrempelige wijze. Daarbij geeft een dergelijke opzet de mogelijkheid om ook de festivalgangers te betrekken bij het concept Vrijheidsmaaltijden.

De organisator van de Vrijheidsmaaltijd in Leeuwarden in 2018 vindt het ook belangrijk om de Vrijheidsmaaltijd aantrekkelijk te maken voor jongeren, bijvoorbeeld door het uitnodigen van een artiest, of juist door de inbedding van de maaltijd in een festival. Zelf heeft hij dit ook gedaan door de pilot-Vrijheidsmaaltijd een onderdeel te maken van het Onderweg Festival dat hij in samenwerking met verschillende stichtingen en mensen met een migratieachtergrond organiseerde om wederzijdse integratie te stimuleren door middel van culturele activiteiten. Gezamenlijk eten en speken over de betekenis van vrijheid stond bij deze beide initiatieven centraal.

5.4 ORGANISATOREN EN DOELGROEPEN

Het idee achter de meeste Vrijheidsmaaltijden is dat je de mensen met wie je aan tafel zit leert kennen, terwijl dat anders misschien niet zo gauw zou gebeuren. Vrijheidsmaaltijden worden georganiseerd voor verschillende doelgroepen en bezoekers. De organisatoren die we voor dit onderzoek spraken, zijn bijna allemaal met hun werk actief in de culturele en sociale sector, maar potentieel kan iedereen (ook particulier) een maaltijd organiseren en tot de doelgroep behoren. Dit element is dus vrij flexibel, maar volgt binnen dit onderzoek wel bepaalde patronen.

Vaak komen deelnemers met een partner, vriend of familielid, of kennen zij mensen van de organiserende instelling en daarom moeten er - afhankelijk van het publiek - verschillende middelen ingezet worden om het gesprek tijdens de maaltijd over thema's rondom vrijheid te laten gaan. Als het publiek elkaar al kent, moeten er dus meer middelen ingezet worden om van de maaltijd een echte Vrijheidsmaaltijd te maken.

Placering en roulatie

Om ervoor te zorgen dat mensen - ook als ze samen met een partner of vriend een Vrijheidsmaaltijd bezoeken - in gesprek gaan met mensen die zij niet kennen, kan gekozen worden voor placering tijdens de maaltijd. Tijdens de pilot-maaltijd in Makkum, is deze placering op een creatieve wijze toegepast. De waterglazen die bij elk bord op tafel stonden, waren met een rode draad verbonden aan een ander glas ergens anders op tafel. Op deze manier werden mensen via de willekeur van hoe de glazen stonden opgesteld, met elkaar verbonden. Ook werden mensen om de zoveel tijd gerouleerd, zodat men gedurende de avond met meerdere mensen in gesprek kon komen. Uit de enquêtes die de bezoekers van de pilot in Makkum hebben ingevuld, blijkt dat mensen zeer positief waren over zowel de glazen als het rouleren. Enkele bezoekers schrijven zelfs dat zij nog wel vaker hadden willen rouleren om nog meer mensen te kunnen spreken. Met

name bij een homogeen publiek dat elkaar al kent, is het belangrijk om meer middelen in te zetten om het gesprek dusdanig op gang te brengen zodat het geen alledaagse maaltijd wordt, maar er een bijzondere ontmoeting ontstaat en de thema's rondom vrijheid ook echt ter sprake komen. Dit kan gestimuleerd worden door placering, maar ook door het uitnodigen van sprekers, het gebruiken van gesprekskaartjes en het maken van gezamenlijke opdrachten.

Uitnodiging of open toegankelijk

De keuzes omtrent de verschillende manieren om bezoekers aan te trekken hebben verschillende gevolgen. Bij het werken met uitnodigingen heb je controle over het aantal bezoekers en over de diversiteit. Maar daardoor wordt de bijeenkomst ook exclusiever en sluit je mensen buiten die misschien graag zouden willen aanschuiven. Meerdere organisatoren geven aan zonder uitnodigingen te hebben gewerkt en veel meer bezoekersaanmeldingen te hebben gekregen dan ze aanvankelijk hadden verwacht. Dit laat zien dat de animo voor een Vrijheidsmaaltijd potentieel enorm kan zijn. Met de keuze om zonder uitnodigingen te werken, geef je organisatorisch wel de controle op over het aantal mensen, maar het is juist ook mogelijk dat daardoor veel meer mensen hun interesse in de maaltijd tonen. Dit is een afweging die elke organisator moet maken, gebaseerd op de beschikbare middelen, de grootte van de locatie, het budget, en de specifieke doelstellingen.

Bij enkele Vrijheidsmaaltijden die de respondenten hebben georganiseerd, werden mensen uitgenodigd om deel te nemen en bij andere was de maaltijd geheel open en soms gratis toegankelijk. De organisator van de pilot-maaltijd in Makkum benadrukt juist het belang van werken met uitnodigingen. Op die manier heb je als organisatie niet alleen controle over hoe groot het gezelschap wordt - dus hoeveel eten er verzorgd moet worden en hoeveel tafels gedekt - maar ook over de mate van diversiteit van de groep mensen. Via deze keuzemogelijkheid kunnen specifieke doelgroepen getarget worden, waartussen de organisatoren verbinding willen creëren.

Andere organisatoren benadrukken juist het belang van een open en vrij toegankelijke maaltijd, zodat iedereen kan aansluiten en zich welkom kan voelen. Dit hangt nauw samen met hun doelstellingen en lokale context. De een organiseert bijvoorbeeld Vrijheidsmaaltijden in een cultureel diverse wijk; de pilot-maaltijd in Leeuwarden was expliciet gericht op de verbinding tussen migranten en Nederlanders zonder migratieachtergrond. Wanneer insluiting een belangrijk thema is binnen de doelstellingen van de Vrijheidsmaaltijd, dan is het een logische keuze om niet met uitnodigingen te werken, maar de Vrijheidsmaaltijd open te stellen voor iedereen.

5.5 LOCATIES

Een creatieve en slimme keuze van de locatie kan een zeer grote rol spelen in de 'onvergetelijkheid' van de Vrijheidsmaaltijd. Zo vraagt programmadirecteur Joost Janmaat van het Amsterdams 4 en 5 mei comité zich altijd af in organisatieprocessen van Vrijheidsmaaltijden: "Wat is de meest waanzinnige plek om een tafel te dekken?" Omdat men met het organiseren van een Vrijheidsmaaltijd ten doel heeft mensen met elkaar te verbinden en de ander beter te leren kennen door gezamenlijk stil te staan bij de betekenis van vrijheid, is het belangrijk dat de maaltijd ook echt een indruk achter laat bij de bezoekers en dat het effect ervan beklijft. Dat is waarom bij alle praktische keuzes met betrekking tot het organiseren van een Vrijheidsmaaltijd moet worden bedacht: hoe kan de impact van de maaltijd krachtiger worden gemaakt?

De locatie is in het geval van de Vrijheidsmaaltijd een zeer flexibel, zo niet het meest flexibele, element. Het kan op straat, in een park, in een buurthuis, een woonzorgcentrum, een museum, een moskee, een theater, of bijvoorbeeld onder de bogen van het Rijksmuseum georganiseerd worden. Als de locatie ook een historische link heeft, bijvoorbeeld met lokale gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, kan de locatie van invloed zijn op de inhoud van het gesprek en een rol spelen in het creëren van een bijzondere ervaring tijdens de Vrijheidsmaaltijd. In een cultureel diverse wijk kan het goed zijn om als locatie voor een neutrale, aansprekende locatie te gaan, zoals een buurthuis of een plein. Als het juist de doelstelling is om verschillende culturen en achtergronden met elkaar te verbinden, kan gekozen worden voor een locatie die voor een deel van de doelgroep nog niet bekend is, zoals een huis van religie (foto 2). Als niet-

FOTO 2

Vrijheidslunch Al Kabir Moskee Amsterdam, Vrijheidstour Oost.

Foto: Kevin Kwee

moslims naar een Vrijheidsmaaltijd gaan in de moskee in hun buurt, dan kunnen zij de religie van een ander leren kennen en zien welke betekenis deze locatie heeft in het leven van de ander.

De organisator van een maaltijd in Middelburg had gepland om de Vrijheidsmaaltijd in het stadhuis te organiseren. Door een onverwacht probleem met de catering werd op het allerlaatste moment besloten om de Vrijheidsmaaltijd in een restaurant te houden. Dit was niet zoals gepland en de organisator zag hier meteen ook de nadelen van in. In een restaurant was het niet echt gepast om met meegebrachte menukaarten, tafelkleden en posters de ruimte aan te kleden. Wel heeft zij de bijbehorende placemats en waterflessen gebruikt. Door de toespraak die de burgemeester bij aanvang gaf, kwamen de gesprekken tijdens de maaltijd gemakkelijk op gang. In een restaurant ben je echter ook beperkt in de mogelijkheden wat betreft randprogrammering, omdat je te gast bent in een restaurant en rekening moet houden met de andere bezoekers. Bij het afhuren van een kamer of zaaltje in een restaurant geniet de organisator meer vrijheid, maar om een maaltijd in een restaurant echt een Vrijheidsmaaltijd te maken ten opzichte van een 'gewone' maaltijd, moeten middelen ingezet worden, zoals programmering, aankleding met objecten en placering.

5.6 ONTBIJT, LUNCH, OF DINER

Het organiseren van Vrijheidsmaaltijden op verschillende tijdstippen heeft met name effect op het publiek dat komt en daar moet in het programma rekening mee worden gehouden. Vrijheidsmaaltijden worden meestal in de avond georganiseerd. Vrijheidsontbijt en -lunch zijn er echter ook echter ook; deze hebben de mogelijkheid een andere doelgroep aan te trekken, zoals jonge gezinnen. De organisator vanuit *Netwerk Amsterdamse Helden* heeft afgelopen 5 mei maaltijden georganiseerd, waarbij er een ochtend-, middag- en avondprogramma was. In de ochtend en middag waren er volgens de organisator met name ouders met kinderen aanwezig, was het open en vrij toegankelijk en waren de activiteiten ook toegespitst op deze doelgroep. Het vrijheidsdiner vond plaats in de avond, was wat formeler van aard en mensen werden daarvoor uitgenodigd met het doel om een zo divers mogelijk publiek samen te stellen. Bij een Vrijheidsmaaltijd voor gezinnen met jonge kinderen moeten er genoeg bezigheden voor de kinderen zijn om zich te vermaken, door bijvoorbeeld educatieve spellen te ontwikkelen over thema's rondom vrijheid. Met een jong en druk publiek moet de maaltijd niet te formeel worden gemaakt. Bij een volwassen publiek

dat echt met elkaar in gesprek gaat, kan bij aanvang en tijdens de maaltijd door middel van sprekers, op meer formele wijze aan de thema's rondom vrijheid aandacht worden gegeven.

5.7 WATERFLESSEN EN PLACEMATS

Objecten en hun vormgeving kunnen een symbolische en zelfs verbindende functie hebben. Ook bieden objecten en de inhoud die erop gepresenteerd wordt een manier om de geschiedenis op een toegankelijke manier te verbeelden of verwoorden. De objecten die tot nu toe gebruikt worden bij Vrijheidsmaaltijden, worden geleverd door het Amsterdams 4 en 5 mei comité. Dit is een basispakket met posters, placemats, waterflessen, gesprekskaartjes en gelukskoekjes. Deze objecten zijn speciaal voor de Vrijheidsmaaltijden vormgegeven. De objecten dragen het logo van de Vrijheidsmaaltijden en de tafelkleden zijn bedrukt met krantenkoppen over de bevrijding van Nederland. Bijna alle organisatoren met wie voor dit onderzoek is gesproken, maken dankbaar gebruik van deze objecten. Er zou op dit gebied wel ruimte voor flexibiliteit kunnen komen: bijvoorbeeld posters met een vakje waarop organisatoren informatie over hun maaltijd kunnen toevoegen. Een kunstenares en meervoudig organisator van Vrijheidsmaaltijden in Amsterdam, geeft aan dat zij zich gesteund voelde door de objecten die het Amsterdams comité leverde en dat ze zich door deze objecten onderdeel voelde van een groter geheel. De vormgeving van deze objecten, zoals het voorbeeld van de tafelkleden hieronder laat zien, moeten passen bij de inhoud of het thema van de maaltijd.

De organisator van Vrijheidsmaaltijden vanuit WOW Amsterdam in Amsterdam West heeft geen gebruik gemaakt van de tafelkleden met krantenkoppen van de bevrijding, omdat ze dit vrij heftig vond en niet vond aansluiten bij de doelgroep. In de buurt waar deze organisator de Vrijheidsmaaltijd organiseerde, wonen veel mensen met een migratieachtergrond, zodat er veel verschillende culturen bij elkaar aan tafel zaten, waardoor de concrete verbinding met de Tweede Wereldoorlog niet zo aansprak. Wel waren er voor deze Vrijheidsmaaltijd door een kunstenaar lange lepels gemaakt, waarmee mensen die tegenover elkaar zaten elkaar konden 'voeren' (zie foto 3). Dit symboliseert een heel intieme handeling en daar was de organisator zich bewust van. Bij aanvang had zij al bij een aantal mensen de bereidheid gepeild om deze lepels te gebruiken. De mensen die de lepels gebruikten reageerden hier positief op.

FOTO 3

Lieve mensen Vrijheidsmaaltijd, WOW Amsterdam 2018

Foto: Melanie Lemahieu

De organisator vanuit het *Wereldhuis/Protestantse Diaconie Amsterdam* organiseert Vrijheidsmaaltijden voor ongedocumenteerde migranten en buurtbewoners, om deze mensen, die bij elkaar in dezelfde stad wonen, met elkaar in verbinding te brengen. Zij vindt het juist goed dat de tafelkleden de Nederlandse geschiedenis van de bezetting en de bevrijding laten zien, omdat migranten op die manier kennis maken met de Nederlandse geschiedenis. Ook mensen die naar Nederland gekomen zijn in hun zoektocht naar vrijheid en veiligheid moeten er volgens deze organisator bewust van zijn dat Nederland ook een periode van onvrijheid heeft gekend. De posters en de waterflessen met de afbeelding van een witte vogel die onder een stolp vandaan vliegt, lijken algemeen en toereikend om in verschillende situaties en in verschillende contexten het thema 'vrijheid' te kunnen uitbeelden. Daar heeft geen enkele organisator een op- of aanmerking op gehad.

Of de inhoud van bijvoorbeeld het tafelkleed past bij het gezelschap, is een afweging die de organisator op basis van de lokale context, de doelgroep en de eigen overtuigingen en doelstellingen moet maken. Een organisator van een maaltijd voor een publiek met veel diversiteit en verschillende herkomsten kan ervoor kiezen om de tafelkleden met de krantenkoppen van de bevrijding niet te gebruiken, omdat deze in sommige gevallen niet goed aansluiten bij de doelgroep. Een tafelkleed met hedendaagse krantenkoppen over conflicten wereldwijd, afgewisseld met krantenkoppen uit de Nederlandse bezettingstijd, kan in bepaalde situaties wellicht meer aanspreken en zelfs de link tussen het heden en verleden versterken.

5.8 TAAL EN COMMUNICATIE

Het is van belang om je als organisator af te vragen of iedereen de taal die tijdens de maaltijd wordt gesproken kan begrijpen. Daarom moet een organisator zich bewust zijn van de samenstelling van de doelgroep en de lokale context. Vrijheidsmaaltijden worden voornamelijk in het Nederlands georganiseerd. Bij het verbinden van mensen van verschillende herkomsten kan dit wel voor een taalbarrière zorgen. De organisator van de pilot in Leeuwarden geeft aan dat als een Vrijheidsmaaltijd ook voor nieuwkomers (bijvoorbeeld asielzoekers) wordt georganiseerd, zoals hij zelf heeft gedaan, het verstandig is om het drukwerk in verschillende talen aan te bieden. De organisator gaf aan dat de gesprekskaartjes en gelukskoekjes die ten doel hadden om tijdens de maaltijd het gesprek op gang te brengen en te houden, erg positief werden ontvangen, maar dat niet iedereen dit kon lezen en er dus gezamenlijk naar een vertaling werd gezocht. Om echte verbinding, gelijkheid en wederzijdse integratie te kunnen bewerkstelligen is het volgens hem belangrijk om dergelijke uitingen in meerdere talen te drukken, zoals Nederlands, Engels en Arabisch.

Deze taalbarrière kan echter op een creatieve manier worden opgeheven en kan zelfs als een kans gezien worden. Zoals bij de Vrijheidsmaaltijd in Leeuwarden het geval was, kunnen mensen elkaar ook actief helpen met het zoeken naar een vertaling in een taal die zij delen, zodat ze toch met elkaar kunnen communiceren. Hier kan zelfs doelbewust een opdracht van worden gemaakt. Door bijvoorbeeld gesprekskaartjes in verschillende talen door elkaar in een doosje aan te leveren, moet bij elk kaartje iemand geholpen worden om de taal te begrijpen. Als het ene kaartje in het Arabisch is, moeten mensen die die taal beheersen de anderen helpen om het te begrijpen, en vice versa. Op deze manier kan van de taalbarrière ook een creatieve en actieve opdracht gemaakt worden, waarin de verbinding op taalniveau pas tot stand komt door een wederzijdse inspanning. Aangezien in Nederland mensen met honderden verschillende culturele achtergronden samenleven, is het een uitdaging om de gesprekskaartjes goed af te stemmen op de doelgroep van een maaltijd.

6 CONCLUSIE

In dit onderzoek is het ritueel Vrijheidsmaaltijd bekeken vanuit drie verschillende perspectieven. Deze drie onderdelen van het ritueel (context, werking en uitvoering) zitten in een constante onderlinge samenhang. We hebben in de analyse hierboven gezien - op basis van de gesprekken met organisatoren - dat de lokale context van een buurt, de doelgroep, de doelstelling en de beschikbare middelen de keuzes met betrekking tot de praktische uitvoering van de Vrijheidsmaaltijd beïnvloeden. Uit al deze ervaringen en unieke Vrijheidsmaaltijden waarover in dit onderzoek gesproken is, kunnen we de kern van een Vrijheidsmaaltijd als volgt formuleren.

> *De kern van de Vrijheidsmaaltijd is een ongewone/bijzondere ontmoeting aan de eettafel waarbij men over historische en/of maatschappelijke thema's rondom vrijheid en onvrijheid spreekt: thema's waar je niet dagelijks bij stilstaat en waar men bij uitstek op 5 mei aandacht aan kan geven.*

Verderop volgt een overzicht van de praktische elementen die onmisbaar zijn bij een Vrijheidsmaaltijd en die ervoor zorgen dat deze kern gewaarborgd kan blijven.

Over het algemeen komt uit dit onderzoek naar voren dat het enthousiasme van de organisatoren over de Vrijheidsmaaltijden voortkomt uit het feit dat dit een ritueel is dat meer inhoudelijke verdieping biedt waarbij men actief moet deelnemen, en dat het een intieme en directe manier van verbinding is. Wat betreft de context van de landelijke tradities op 5 mei, vinden de organisatoren de Vrijheidsmaaltijden met name een positieve aanvulling op de Bevrijdingsfestivals, die grootschalig zijn en waar de nadruk ligt op samen feesten en genieten van muziek. Omdat de Vrijheidsmaaltijd nog een relatief nieuw ritueel is, is het niet opvallend dat deze in het *Nationaal Vrijheidsonderzoek* nog niet zo hoog scoort als 5 mei-activiteit. Nader onderzoek naar de beleving van Vrijheidsmaaltijden, in de vorm van breed uitgezette vragenlijsten na 5 mei 2019, behoort daarom tot een van de aanbevelingen van dit huidige onderzoek.

Uit de interviews kwam naar voren dat de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding slechts bij een minderheid van de geïnterviewde organisatoren een concrete rol speelde tijdens de Vrijheidsmaaltijd. Dit is in lijn met de trend die uit het *Nationaal Vrijheidsonderzoek* naar voren kwam, namelijk dat mensen op 5 mei vooral vrijheid in het algemeen vieren. Deze minderheid is in Amsterdam als geheel niet van toepassing, maar is met name in deze kleine steekproef van organisatoren opvallend. Veel organisatoren uiten de wens om in de komende jaren de actualiteit te willen betrekken in het programma op 5 mei. De oorlog in Syrië kwam in deze gesprekken meer dan eens aan bod.

Lokale context

Iedere Vrijheidsmaaltijd waarover de geïnterviewde organisatoren hebben verteld, heeft naast een landelijke ook een lokale context. Uit de ervaringen van de organisatoren komt naar voren waar bij de organisatie op lokaal niveau rekening mee moet worden gehouden.

Aan de hand van de onderstaande vragen over de lokale context kan een organisator een doel formuleren, toegespitst op de lokale context:

- Hoe ziet de samenstelling van de stad, wijk of buurt eruit?
- Welke thema's spelen in de buurt of wijk? Waar liggen de gevoeligheden, de uitdagingen en de kansen?
- Welke verschillende leeftijden, culturen, religies en achtergronden zijn in het gebied aanwezig?
- Tussen welke groepen in de stad, wijk of buurt lijkt afstand te bestaan? Welke groepen wil je met elkaar verbinden?

Als al deze vragen door de organisator worden gesteld, kunnen er wat betreft de uitvoering keuzes gemaakt worden (locatie, doelgroep, programma etc.) die passend zijn bij de lokale doelstellingen.

Door het spreken over de persoonlijke betekenis van vrijheid en het uitwisselen van verhalen en ervaringen kunnen de Vrijheidsmaaltijden zowel werking hebben op sociaal niveau, als op cognitief en emotioneel niveau. We hebben gezien dat met name in cultureel diverse gebieden de Vrijheidsmaaltijd een mooie en laagdrempelige manier is voor mensen om elkaar te laten leren kennen en bruggen te slaan tussen verschillende culturen en achtergronden. Binnen een dergelijke lokale context kan de Vrijheidsmaaltijd wederzijdse integratie bevorderen. In andere, meer homogene gebieden biedt de Vrijheidsmaaltijd de kans om elkaar beter te leren kennen, omdat er over onderwerpen gesproken wordt die niet elke dag aan bod komen. Bij de Vrijheidsmaaltijden die in dit onderzoek aan bod kwamen, die voor een meer homogene doelgroep waren georganiseerd, had de Tweede Wereldoorlog een grotere rol in de inhoud van de gesprekken en het programma. In een dergelijke context is een bijkomende werking van de Vrijheidsmaaltijd daarom ook het levend houden van de herinnering.

De kern van de Vrijheidsmaaltijd, zoals hierboven geformuleerd, kan bewaakt worden door een bewustzijn van de samenhang tussen de verschillende basiselementen en het afstemmen van organisatorische keuzes op basis van de lokale context. Naast de grote onderlinge verschillen tussen de Vrijheidsmaaltijden die in dit onderzoek aan bod kwamen, is tevens de volgende rode draad opgevallen.

Een Vrijheidsmaaltijd bestaat in elk geval uit de volgende drie 'basis-ingrediënten'.

1. Opening

Een opening van de bijeenkomst door een spreker - of het nu in de vorm is van een toost, een lezing, de voordracht van een column of een toespraak van bijvoorbeeld de burgemeester, die de toon zet voor de inhoudelijke thematiek van de gesprekken tijdens de maaltijd.

- Een spreker of een gast met een link naar de Tweede Wereldoorlog, bijvoorbeeld iemand die de oorlog heeft meegemaakt of een nabestaande, kan ervoor zorgen dat de Tweede Wereldoorlog ook tijdens de maaltijd een belangrijk thema van gesprek wordt. Het is belangrijk om je als organisator af te vragen of een inhoudelijke focus op de Tweede Wereldoorlog past bij de doelgroep en de doelstelling van de Vrijheidsmaaltijd.
- Een openingsspeech van een burgemeester geeft de maaltijd gewicht en maakt het een meer formele aangelegenheid. In een wijk met veel culturele verschillen en sociale uitdagingen kan de aanwezigheid van een burgemeester een positief en verbindend signaal afgeven. Bij een vrijheidslunch die met name bestemd is voor gezinnen met jonge kinderen, is een meer informele opening passender. Bij een Vrijheidsmaaltijd voor een oudere doelgroep met een nadruk op de Tweede Wereldoorlog, kan een dergelijke formele aanwezigheid een gevoel van erkenning en ceremonie geven.
- Een openingsspeech van iemand van de organisatie kan een introductie geven over de maaltijd en het programma (voor zover dat er is) toelichten. Ook kan deze spreker de thema's die de organisatie het belangrijkst vindt aanstippen en vragen stellen aan het publiek, zodat men aan het denken wordt gezet. De keuze voor een 'eigen' spreker biedt daarom veel flexibiliteit. Ook kan deze spreker optreden als gespreksleider tijdens de maaltijd.
- Een spreker, zoals een auteur, columnist of bekende Nederlander, kan het thema van de maaltijd introduceren aan de hand van de eigen visie en op die manier proberen het publiek aan het denken te zetten. Natuurlijk moet de organisator zich hierbij afvragen of de uitgenodigde spreker aansprekend is voor de doelgroep. Het is ook belangrijk dat het thema waarover de spreker gaat praten goed is afgestemd met de organisatoren. Als het een te 'zware' speech wordt, kan dat bijvoorbeeld een negatief effect hebben op de openheid van het publiek tijdens de maaltijd.

2. Maaltijd

Het gezamenlijk eten is een verbindende factor tijdens de Vrijheidsmaaltijd. Afhankelijk van de doelgroep en de lokale context is het mogelijk dat deelnemers onderling op het eerste gezicht veel van elkaar verschillen. Maar iedereen komt ook om te eten en daarin zijn alle deelnemers, ongeacht afkomst of

geloofsovertuiging, gelijk. Een gezamenlijke bereiding van de maaltijd door de deelnemers kan de actieve participatie in de Vrijheidsmaaltijd enorm versterken. Wanneer deze samenwerking ontstaat in cultureel diverse gebieden kan dit ervoor zorgen dat de verbinding tussen mensen ook in de maaltijden een tastbare uitingsvorm krijgt. Het gezamenlijk bereiden van de maaltijd vergt organisatorisch meer inspanning en coördinatie, maar levert wel een heel actieve manier van betrokkenheid op. Ook begint het proces van verbinding en het leren kennen van 'de ander' reeds in de voorbereidingsfase van de maaltijd.

3. Bijzondere ontmoeting en gesprekken

Een van de dingen die een Vrijheidsmaaltijd onderscheidt van een gewone, dagelijkse maaltijd, is dat je tijdens de Vrijheidsmaaltijd verhalen en ervaringen rondom het thema vrijheid en onvrijheid met je tafelgenoten deelt. Vaak zit je bij een Vrijheidsmaaltijd aan tafel met mensen die je niet kent en anders misschien niet zo snel zou leren kennen vanwege verschillende culturele, religieuze of economische achtergronden. De Vrijheidsmaaltijd faciliteert deze bijzondere ontmoeting door middel van een aansprekende of bijzondere locatie, een passende openingstoespraak, eventueel inhoudelijk stimulerende programmering en een maaltijd. De organisatie kan verschillende middelen inzetten om de gesprekken aan tafel een zetje in de goede richting te geven, zodat het ook echt een waardevol karakter krijgt. Dit gebeurt aan de hand van een spreker (zie hierboven), maar ook randprogrammering tussen de gangen van de maaltijd door, gesprekskaartjes of gelukskoekjes met een boodschap of vraag over vrijheid erin.

- Bij een homogeen gezelschap en bij een gezelschap waar de deelnemers elkaar al kennen, is het van belang om genoeg middelen in te zetten om ervoor te zorgen dat er aan tafel ook echt waardevolle nieuwe ontmoetingen en gesprekken ontstaan. Als men tijdens de Vrijheidsmaaltijd praat over alledaagse dingen met mensen die al bekend zijn, wordt er geen recht gedaan aan de kern van het concept Vrijheidsmaaltijd. Bij de organisatie moet aandacht worden geschonken aan de vraag hoe je ervoor kan zorgen dat de gesprekken ook echt over thema's rondom vrijheid en onvrijheid gaan. In een dergelijke context kunnen gesprekskaartjes en placering/roulatie een goede manier zijn om de gesprekken te sturen.
- Bij een diverse groep deelnemers die elkaar nog niet kennen, is het ook van belang om het gesprek op weg te helpen, maar kunnen de verschillende achtergronden en de onbekendheid onderling ook op zichzelf al leiden tot een waardevolle ontmoeting en de aanwezigheid van voldoende gespreksstof. Let bij de programmering op de voertaal, zorg ervoor dat het voor iedereen toegankelijk is en schep een situatie van vertrouwen.

Als houvast voor de praktische keuzes die een organisator moet maken om de hierboven genoemde drie basiselementen in te vullen op een manier die past bij de doelgroep en de lokale context, zijn voor enkele scenario's praktische tips in een schema verwerkt (zie figuur 2).

Symbolen, aankleding

Objecten zoals waterflessen, placemats en menukaarten zorgen voor een uniforme stijl en dragen uit dat elke lokale Vrijheidsmaaltijd een onderdeel is van een groter geheel. Deze objecten hebben dus een symbolische waarde en zorgen op hun beurt ook voor een vorm van verbinding. Bij het maken en leveren van producten, zoals de tafelkleden met de krantenkoppen van de bevrijding, is het belangrijk om stil te staan bij het feit dat veel Vrijheidsmaaltijden niet specifiek inhoudelijk gaan over de Tweede Wereldoorlog. Daarom is het zowel voor de organisatoren van Vrijheidsmaaltijden als voor de faciliterende comités van belang om zich af te vragen welke rol de Tweede Wereldoorlog speelt in de Vrijheidsmaaltijd, en welke alternatieven geboden kunnen worden op het niveau van de objecten en aankleding.

- Met een cultureel diverse doelgroep kan het zijn dat een tafelkleed met krantenkoppen van de bevrijding niet of weinig aanspreekt, omdat sommige mensen met een andere herkomst deze geschiedenis mogelijk niet kennen en delen. Aan de andere kant kan beargumenteerd worden dat deze focus op de Tweede Wereldoorlog daarom juíst goed is, omdat mensen zich op die manier meer kunnen verbinden met de Nederlandse geschiedenis en het feit dat men ook in Nederland ooit in onvrijheid heeft geleefd.
- Een tafelkleed met krantenkoppen uit hedendaagse kranten, die betrekking hebben op conflicten

FIGUUR 2

Praktische tips voor een organisatie van een Vrijheidsmaaltijd

Doelgroep	Bekend met elkaar	Onbekend met elkaar
Homogeen	Focus op inhoud: • Opening nodig, verdiepend • Opzet: placering of roulatie nodig • Aankleding: 'Intiem', (bijv. lange lepels) • Programma: verdiepend • Gesprekskaartjes gebruiken	Focus op ontmoeting en inhoud: • Opening nodig, gericht op gezamenlijkheid en inhoud • Opzet: placering of roulatie niet nodig • Aankleding: • Gesprek op gang brengend • Programma: eventueel aanvullend • Gesprekskaartjes eventueel
Divers	Focus op inhoud, gericht op gemeenschappelijkheid: • Opening nodig, gericht op gezamenlijkheid en inhoud • Opzet: placering of roulatie nodig • Aankleding: Gesprek op gang brengend • Programma nodig: gericht op gemeenschappelijkheid • Gesprekskaartjes gebruiken	Focus op ontmoeting: • Opening nodig, gericht op gezamenlijkheid • Opzet: placering of roulatie niet nodig • Aankleding: neutraal • Programma eventueel, gericht op vertrouwen scheppen • Gesprekskaartjes eventueel

en situaties van onvrijheid die vandaag de dag in de wereld spelen, kan de koppeling tussen het heden en het verleden tijdens de maaltijd sterker maken. Als men er gezamenlijk bij stilstaat dat ook vandaag de dag mensen nog in onvrijheid leven, kan het zijn dat men de vrijheid in Nederland op een nieuwe manier gaan waarderen.

Toegankelijkheid

In de visie van de meeste organisatoren moet een Vrijheidsmaaltijd voor iedereen toegankelijk zijn. Per maaltijd zou bij de organisatie een doelgroep gekozen moeten worden, die aansluit op de lokale context en de ambities van de organisatoren. Afhankelijk hiervan moet gekozen worden of er wel of niet met uitnodigingen gewerkt zal worden.

- Als er gekozen wordt om te werken met uitnodigingen, wordt de maaltijd als gevolg daarvan exclusiever. Bij een meer exclusieve Vrijheidsmaaltijd, die niet zozeer gericht is op het leggen van lokale verbindingen, kan met uitnodigingen worden gewerkt of kunnen toegangskaartjes worden verkocht.
- Wanneer het de doelstelling is om groepen mensen in een buurt met elkaar te verbinden, is het beter om de Vrijheidsmaaltijd open te stellen voor iedereen die daarin geïnteresseerd is. Daarmee komt er een gemotiveerd publiek dat uit eigen beweging wil deelnemen aan de maaltijd. Meerdere organisatoren in dit onderzoek hebben aangegeven dat zij bij een dergelijke openstelling versteld stonden van de grote hoeveelheid aanmeldingen. Bij volledige openstelling geef je als organisator enigszins de controle op over de aantallen geïnteresseerde bezoekers, maar er kan natuurlijk van tevoren een maximum worden bepaald aan de hand van de omvang van de locatie en het budget.

Zoals in het tweede hoofdstuk van dit onderzoek aan bod kwam, kwamen uit onderzoek van De Regt een aantal elementen naar voren die verschillende nieuwe 5 mei-activiteiten met elkaar gemeen hebben. Namelijk het in gesprek gaan met elkaar, het geconfronteerd worden met de eigen vooroordelen en het openstaan voor het leren van iets nieuws. In het huidige onderzoek is naar voren gekomen dat de kern van het concept Vrijheidsmaaltijden grotendeels dezelfde lijnen volgt. Dit laat zien dat de Vrijheidsmaaltijden als concept goed binnen de hedendaagse trends passen van andere nieuwe 5 mei-activiteiten.

In dit onderzoek is geprobeerd aan te tonen dat hoewel elke Vrijheidsmaaltijd uniek is, door de lokale context, de doelgroep, de doelstelling en de precieze uitvoering, het concept drie basis-ingrediënten heeft. Deze drie elementen (opening, maaltijd, bijzondere ontmoeting en gesprekken) zijn op verschillende manieren in te vullen, maar zorgen er in hun samenhang voor dat een Vrijheidsmaaltijd meer is dan een gewone, dagelijkse maaltijd.

Nationaal Comité
4 en 5 mei

Project Rituelen

ARQ
Nationaal
Psychotrauma
Centrum